

Reviews and annotations
Рецензии и анотации

БИОГРАФИЧНАТА КНИГА ЗА РУСКИЯ ОФИЦЕР И ИЗОБРЕТАТЕЛ МАКС ФОН ШУЛЦ КАТО ИЗВОР ЗА БЪЛГАРСКАТА ВОЕННОМОРСКА ИСТОРИЯ

Мельникова, А. Ю., Мельников, Ю. А. 2019. *Декомпрессия памяти. Исторический очерк о начальнике Кронштадтской водолазной школы М. К. фон Шульце, 1870 – 1917*. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 978-5-86007-905-2.

Асен Кожухаров
ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

Книгата на А. Ю. Мелникова и Ю. А. Мельников „Декомпрессия на паметта. Исторически очерк за началника на Кронщатската водолазна школа М. К. фон Шулц, 1870 – 1917“ е посветена на живота и дейността на Макс Константинович фон Шулц. Този морски офицер е последният началник на Водолазната школа в Кронщат (съкр. ВШк) преди избухването на руските революции през 1917 г. Последвалите бурни събития задълго „замитат“ в паметта имената на последните стожери на Руския императорски флот. Конкретно реабилитацията на доброто име на Фон Шулц е обозначена с водолазния термин „декомпресия“, за да се подчертае характерът на дейността на този пасионарий от началото на миналия век.

Колективната монография се състои от 79 обособени части и заедно с бележките, списъците на използваната литература и съкращенията изпълва обем от 400 страници. Материално изследване и съответно текст, на които авторите са посветили шест години.

В книгата за пръв път системно се анализира изобретателската дейност на М. К. фон Шулц в областта на електротехниката, телефонията,

„безжичния телеграф“ и водолазното дело. Отбелязани са неговите взаимоотношения с известните изобретатели и преподаватели А. С. Попов и Е. В. Колбасиев. За пръв път се дават детайлни сведения за работата на „Опитната електротехническа и водолазна работилница“ (1898 – 1917) на М. К. фон Шулц, основана от него в Кронщат и станала в последното десетилетие от съществуването на *Руския императорски флот* по същество монополен производител на високотехнологично водолазно снаряжение в Русия. Работата на работилницата и нейното развитие са проследени от авторите от момента на основаването до ликвидацията ѝ през 1919 г. Паралелно на това в книгата се обнародват и статистически данни, които нагледно позволяват да се оцени продукцията на предприятието (Melnikova & Melinikov, 2019: 181).

От книгата става ясно, че особеност на Школата е поддържането на живата връзка между теорията и практиката с акцент върху внедряването на опитно-конструкторските постижения на преподавателите в нея при решаването на задачи, свързани с възникнали аварийни ситуации в *Руския императорски флот*. Ето защо закономерно авторите отделят значително внимание на участието на специалистите от Школата в спасителните дейности, както и в процедурите по вдигането на потънали кораби, каквито са случаите с търсенето на потопения броненосец „Русалка“ (1894), вдигането от морското дъно на носовата част на подводницата „Камбала“ (1909), спасяването на броненосеца на бреговата отбрана „Генерал-адмирал Апраксин“ (1899 – 1900) и спомагателния крайцер на британския флот „Арландза“ (1915). Показана е ролята на руските водолази и ВШК, като цяло, по извличането на сигналните книги от крайцера „Магдебург“, аварирал през 1914 г. в Балтийско море (Melnikova & Melinikov, 2019: 283), но не споменават за аналогичния успех през 1915 г. със сигналната книга на османския флот, с която руското разузнаване се сдобива от потъналия крайцер „Меджидие“ край Одеса. Изглежда, авторите не са запознати с откритието и съответно статията на доцент М. Партала по въпроса (Partala, 2007), което може да се оцени като пропуск в книгата. Придобиването на сигналните книги на германския и османския флот от руските водолази и разузнавачи впоследствие дава негативно отражение върху действията на българския Флот на Негово Величество, доколкото противникът има възможност да чете засекретените радиодонесения на нашите съюзници в Черно море.

Сред посочените 79 части е засегнат и един „мировременен“ момент, който излиза извън рамките на обичайната биография на флотския офицер. Авторите подчертават ролята на М. К. фон Шулц за превръщането на Кронщатската водолазна школа в учебна структура със световно значение и именно тази особеност прави книгата особено полезна за българския изследовател. Несъмнено „задграничната следа“ във Водолазната школа е по-важен източник за българската история, отколкото житейските и служебни перипетии на нейния началник.

В началото на миналия век Водолазната школа получава международно признание, доколкото в нея започват да се обучават стипендианти от военните флотове на други държави. Ето защо логично за този феномен е обособена специална част в книгата. Следва да се поясни, че обучението на чужденци във ВШК не е уникално явление за руската военнообразователна система от онази епоха. Нейната дейност всъщност се вписва в общия процес на обучение на чужденци във военнотрудовите заведения в Руската империя, водещ началото на своята традиция още през XIX век и регламентиран от специални писани „Правила...“, издадени през 1910 г.¹⁾ Конкретно във ВШК обучаеми на Макс фон Шулц от „южнославянските държави“ са само българските флотски офицери лейтенант Борис Христов Попов (1903) и мичман първи разред Никола Захариев Фурнаджиев (1906). Като цяло, посоченото обучение не е новост за българската наука, доколкото и двамата многократно попадат в ползрението на изследователите у нас още през миналия век. Повече от това: уточнения в текущия век за обученията на двамата водолази се проследяват в справочника на доцент И. Танчев през 2008 г. (Tanchev, 2008), а след това и в неговата обзорна статия за руския принос в подготовката на българската интелигенция с професионално образование (Tanchev, 2013). Несъмнено в случая е полезно да се съпоставят данните в служебните списъци на офицерите водолази Попов²⁾ и Фурнаджиев³⁾, съхранявани в ДВИА – В. Търново, със сведенията по исковите данни от РГАВМФ (Российский государственный архив Военно-морского флота, съкр. РГАВМФ), цитирани от авторите от книгата. Като цяло, не се наблюдават разминавания по „водолазната тема“. Обаче в посочените по-горе публикации на български език се отчитат само реално протеклите обучения в Школата. Ето защо за книгата на Мелникови е необходимо да се отбележи като новост документираното желание на лейтенант Страшимир Георгиев Асенов да стане слушател в Кронщат, открито в РГАВМФ от А. Мелникова и Ю. Мелников. То остава неудовлетворено поради началото на Балканската война, защото при създалия се дефицит в Българската армия и Флота на Негово Величество всеки лейтенант е нужен на бойното поле.

Посочените по-горе „Правила...“ от 1910 г., регламентиращи обучението на чужденците, се отнасят само за южнославянските държави. И ако Сърбия и Черна гора, като южнославянски държави, по никакъв начин не се възползват от услугите на ВШК, то е полезно да се отбележи, че една неславянска държава, а именно Кралство Гърция, изпраща двама свои стипендианти за обучение съответно за: *офицер водолаз и лекар за осигуряване на водолазните спускания*. В това отношение ръководството на флота на южната ни съседка се оказва по-прозорливо, поради което в началото на миналия век по-комплексно усвоява предлаганите образователни услуги в Кронщатската водолазна школа. За съжаление, в този период българският Флот на Негово Величество така и не успява да се сдобие с лекар със сертификат за медицинско осигуряване на водолази. Причините за това трябва да търсим в настъпилото радикално съкращение на бюджета на Флота на

Негово Величество след 1908 г. в резултат на политиката, водена от министър-председателя професор Александър Малинов.

В хода на изследването авторите на книгата правилно оценяват значението на задграничната следа в историята на ВШК за балканската морска история и през 2018 г. правят кратко научно съобщение в българския периодичен печат (Melnikova & Melnikov, 2018), т.е. година преди обнародването на монографията. Фактически посоченото съобщение трасира етап от изследванията, намерили обобщението си в монографията.

Колкото до самите изследвания, то е очевидно, че авторите на книгата фокусират вниманието си върху фондовете на Руския държавен архив на Военноморския флот (Российский государственный архив Военно-морского флота, съкр. РГАВМФ). Биографичните данни са взети от персоналния фонд „М. К. фон Шулц“. Използвани са също така многочислени формални документи, свързани с дейността на неговата работилница, отчетите на водолазните партии, поръчките на Морското ведомство на Руската империя на водолазно снаряжение, вахтени дневници. Архивните сведения са допълнени с публикации от вестниците „Кронштадтский вестник“, „Котлин“ и „Крымский вестник“ от края на XIX и началото на XX век от фондовете на Руската национална библиотека (Российская национальная библиотека – Санкт-Петербург), както и от Кронщатската районна библиотека (Кронштадтская районная библиотека). Книгата е богато илюстрирана с фотографии от Централния държавен архив за кинофотофонодокументи (Центральный государственный архив кинофотофонодокументов) и Градския музей на Хелзинки – Финландия (Helsinki City Museum), Централния военноморски музей (Санкт Петербург), значителна част от които се обнародват за пръв път.

Научен редактор на книгата е директорът на РГАВМФ – професор доктор на историческите науки В. Г. Смирнов. Струва си да се отбележи работата на рецензентите – докторите А. Ю. Емелин (от РГАВМФ) и П. А. Боровиков.

Монографията е предназначена за всички познавачи на морската история и може да бъде полезна за изследователите на историята на флота и водолазното дело в Русия и Гърция. И не на последно място – тя несъмнено може и трябва да бъде извор за българската военноморска история.

БЕЛЕЖКИ

1. Правила приёма подданных южно-славянских государств в русские военнoучебные заведения с объяснительной запиской и предложениями: Выработаны особым совещанием под председательством Якубовского. С-Пб., 1910.
2. ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 2, л. 431г.
3. ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 5, л. 186г.

ЛИТЕРАТУРА

- Мельникова, А. Ю. Мельников, Ю. А. (2018). Обучение офицеров болгарского военно-морского флота в Кронштадтской водолазной школе. *Bulgarian Historical Review*. Т. 46, № 3 – 4, с. 233 – 237.
- Партала, М. А. (2007). „Сигнальная книга“ с турецкого крейсера „Меджидие“ (Малоизвестный ремейк „магдебургской“ истории). *Защита информации. INSIDE.*, № 5, с. 91 – 96.
- Танчев, И. (2008). *Българи в чуждестранни военнoучебни заведения (1878 – 1912)*. София: ИК „Гутенберг“.
- Танчев, И. (2013). Руският принос в подготовката на българска интелигенция с висше и професионално образование (1878 – 1912). *Известия на Държавните архиви*. № 105, с. 35 – 37.

REFERENCES

- Melinikova, A. Y., Melnikov, Y. A. (2018). Training Officers of the Bulgarian Navy in the Kronstadt Diving School. *Bulgarian Historical Review*. Vol. 46, Iss. 3 – 4, pp. 233 – 237 [in Russian].
- Partala, M. A. (2007). The Signal Book from the Turkish cruiser Medjidie (Little-known remake of the Magdeburg story). *Zashchita informatsii. INSIDE*. Iss. 5, pp. 91 – 96 [in Russian].
- Tanchev, I. (2008). *Bulgarians in foreign military Academies [Balgari v chuzhdestranni voennouchebni zavedeniya (1878 – 1912)]*. Sofia: Gutenberg Books, [in Bulgarian].
- Tanchev, I. (2013). The Russian Contribution to the Preparation of the Bulgarian Intelligentsia with Higher and Professional Education (1878 – 1912) [Ruskiyat prinos v podgotovkata na bŭlgarska inteligentsiya s visshe i profesionalno obrazovanie (1878 – 1912)]. *Izvestiya na Dŭrzhavnite arkhivi*. Iss. 105, pp. 35 – 37 [in Bulgarian].

THE BIOGRAPHY OF MAX VON SCHULZ, A RUSSIAN OFFICER AND INVENTOR, AS A SOURCE OF BULGARIAN NAVAL HISTORY

Melinikova, A. Y., Melnikov, Y. A. (2019). *Decompression memory. Historical sketch of the head of the Kronstadt diving school M. K. von Schulze, 1870 – 1917*. Sankt-Peterburg: Dmitrij Bulanin, [in Russian].

✉ **Dr. Asen Kozhukharov, Assoc. Prof.**
Nikola Vaptsarov Naval Academy
Varna, Bulgaria
E-mail: robert77@naval-acad.bg

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

Източник: [Wikipedia commons](#)

Кралският замък във Варшава

1 СЕПТЕМВРИ 1939 г.
НАЧАЛО
НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

ПАЗИТЕЛИ на паметта

Уважаеми читатели,

В два поредни броя рубриката „Пазители на паметта“ на научно списание „История“ е посветена на осемдесетгодишнината от началото на Втората световна война.

В сътрудничество с Полския институт в София в книжка 4 и 5 се представят текстове, дело на изследователи от Полския институт за национална памет.

В настоящия брой представяме:

Политиката на германските окупационни власти спрямо еврейското население през първите години на Втората световна война (1939-1941). Социален, икономически и правен контекст / *Мартина Грондзка-Реяк, Александра Намисло*

Начало на социалистическата конспирация. Полска социалистическа партия — Свобода, равенство, независимост / *Мачей Жучковски*

In a (not completely) distorting mirror. Poland viewed from the perspective of the authorities and of the population of the Soviet Union on the eve of and during the Soviet aggression against Poland in September 1939 / *Slawomir Kalbarczyk*

Сътрудничеството между националните малцинства на Втората полска република и Съветските власти в завладените от Червената армия територии през септември и октомври 1939 г. / *Яцек Романек*